

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA HARBIY XIZMATCHILARNING
PENSIYA TA’MINOTI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПЕНСИОННОЙ СИСТЕМЫ
ВОЕННОСЛУЖАЩИХ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

IMPROVING THE PENSION SYSTEM FOR MILITARY SERVANTS
IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Berdiyeva Umida Ubaydullayevna

O‘zbekiston Respublikasi Jamoat Xavfsizligi Universiteti

Bakalavriat fakulteti Ayol kursantlar guruh komandiri

Umida.axundjanova@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqolada harbiy xizmatchilarning pensiya ta’minoti tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar tahlili bayon etilib, dunyoning ko‘plab davlatlari, jumladan, Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi mamlakatlaridagi harbiy xizmatchilar pensiya ta’minoti tizimini isloh qilish va takomillashtirish bilan bog‘liq xorij tajribalari o‘rganilgan. Bundan tashqari mamlakatimizda “Harbiy xizmatchilar (xodimlar) va ularning oila a‘zolarining davlat pensiya ta’minoti to‘g‘risida”gi Qonun loyihasi harbiy xizmatchilar pensiya ushbu sohani rivojlantirish yuzasidan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: pensiya, nafaqa, pensiya ta’minoti, pensiya olish huquqi, xizmat yillari, pensiya tayanch miqdori, pensiyaga ustama haqlar, pensiya turlari, pensiya olish shartlari, pensiyaning umumiy eng yuqori miqdori, pensiyani rasmiylashtirish.

Аннотация: В данной статье представлен анализ проводимых реформ в системе пенсионного обеспечения военнослужащих, изучен зарубежный опыт реформирования и совершенствования системы пенсионного обеспечения военнослужащих во многих странах мира, в том числе в странах СНГ. Кроме того, в нашей стране проектом закона “О государственном пенсионном обеспечении военнослужащих (сотрудников) и членов их семей” разработаны предложения и рекомендации по развитию данной сферы пенсионного обеспечения военнослужащих.

Ключевые слова: пенсия, пособие, пенсионное обеспечение, право на пенсию, годы службы, базовый размер пенсии, надбавки к пенсии, виды пенсий, условия получения пенсии, общий максимальный размер пенсии, оформление пенсии.

Abstract: this article describes the analysis of the reforms that can be implemented in the pension system of military personnel and it is studied foreign experiences related to the reform and improvement of the pension system of military personnel in many countries of the world, including the countries of the CIS. In addition, in our country, the draft Law "On state pension provision of military

servicemen (personnel) and their family members" has developed suggestions and recommendations for the development of this field of military servicemen's pension.

Key words: pension, pension provision, right to receive pension, years of service, basic amount of pension, premiums for pension, types of pension, conditions for receiving pension, total maximum amount of pension, registration of pension.

Xozirgi dunyodagi siyosiy notinch paytda davlatimiz mudofaa qudratini har tomonlama oshirish, etuk va malakali harbiy kadrlarni tayyorlashga, Vatan himoyachilari, ularning oilalari uchun munosib hayot sharoitlarini yaratishga bundan keyin ham alohida e'tibor qaratilayotgan davlat siyosatimizning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib turibdi. Respublika Prezidenti Sh.Mirziyoev ham 2020 yil 29 dekabr kuni Oliy Majlisga Murojaatnomasida "Kelgusi yilda mamlakatimiz mudofaa salohiyatini rivojlantirish bo'yicha islohotlarimizni davom ettiramiz" dedi va: "xususan, Qurolli Kuchlar qudratini, qo'shinlarning professional va jismoniy salohiyatini yuksaltirish, harbiy xizmatchilar va ularning oilalarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va yoshlarimizni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlariga alohida e'tibor qaratamiz" deya bajariladigan vazifalar ko'lamini atroflicha keltirib o'tdi.

Zero, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "... inson manfaati va yana bir bor inson manfaati islohotlarning bosh maqsadi etib belgilandi" [1].

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning: "Yoshi ulug' insonlar, katta avlod vakillariga e'tibor va amaliy g'amxo'rlikni kuchaytirish, ularning pensiyalarini oshirish, tibbiy xizmat va ijtimoiy-maishiy ta'minotini yaxshilash bundan buyon ham Prezident uchun, Hukumatimiz va barcha hokimliklar uchun eng muxim ustuvor vazifalardan biri bo'lib qoladi" deganlari O'zbekistonda pensiya tizimiga qaratilayotgan yuksak e'tibordir. Zero, jahon amaliyotida Pensiya ta'minoti ijtimoiy muxofazaning ajralmas qismi hisoblanib, davlatning asosiy fuksiyalaridan biri hisoblanadi. Davlatning tuzilishi va imkoniyatlariga muvofiq holda fuqarolarning ijtimoiy ta'minotga bo'lgan huquqlari Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) Bosh Assambleyasi tomonidan 1948 yil 10 dekabrda qabul qilingan "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi"ning 22-moddasida qayd etib o'tilgan. Unga ko'ra, pensiya ta'minoti – muayyan davlat qonunchiligida o'rnatilgan tartibda, asosiy daromad manbasini qariyalik, nogironlik va boquvchisini yo'qotgan fuqarolarni moddiy ta'minlashga yo'naltirilgan huquqiy va iqtisodiy chora-tadbirlar majmuasidir.

Ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar kundalik turmushimizning barcha sohalariga taalluqli bo'lib, bu jarayon shu jumladan, xarbiy pensiya ta'minoti soxasida ham keng qamrov bilan amalga oshirib kelinmoqda va bunda xarbiy xizmatchilarimizning ijtimoiy ta'minot olishga oid konstitutsiyaviy huquqlarini yana ham kengaytirish, uning kafolatlarini kuchaytirish orqali berilayotgan moddiy- ijtimoiy yordamlarni miqdor va sifat jihatdan yana ham yaxshilash, ijtimoiy adolat va qonuniylik tamoyillari

buzilishiga yo‘l qo‘ymaslik, hayot darajamiz o‘sishi bilan mutanosib ravishda pensionerlar moddiy turmush sharoitlari yuksalib borishiga erishish maqsadlari nazarda tutiladi.

Bu borada, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 29 noyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi kontseptsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-27-son Farmoni [2] qabul qilinishi harbiy xizmatchi va xodimlar ijtimoiy himoyasi yanada yuqori bosqichga olib chiqishga, yangidan-yangi mexanizmlarni nazarda tutadigan Hukumat qarorlarini qabul qilishga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Konstitutsiyasining tegishli moddasiga ko‘ra [3] e‘tibor qaratadigan bo‘lsak, unda “Har kim qariganda, mehnat layoqatini yo‘qotganda, shuningdek boquvchisidan mahrum bo‘lganda va qonunda nazarda tutilgan boshqa hollarda ijtimoiy ta‘minot olish huquqiga ega” deb ko‘rsatilgan. Ya‘ni ijtimoiy ta‘minot (masalan, pensiya ta‘minoti) olish uchun “qarilik”ka yetish shart bo‘lmasdan, “qonunda nazarda tutilgan boshqa hollar” bo‘lsa bas.

Binobarin, “O‘zbekiston Respublikasining Milliy gvardiyasi to‘g‘risida”gi qonunning 39-moddasiga asosan Milliy gvardiyaning harbiy xizmatchilari (xodimlari), boquvchisini yo‘qotgan taqdirda esa ularning oila a‘zolari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda va miqdorlarda davlat pensiya ta‘minotini olish huquqiga ega [4].

Ta‘kidlash joizki, sud, prokuratura yoki ichki ishlar idoralari xodimlarining pensiya ta‘minotining tashkiliy-huquqiy asoslari ma‘lum darajada hal etilgan bo‘lsa, harbiy xizmatchilar pensiyasi bilan bog‘liq qonunchiligimiz islohotlar jarayonidan ortda oqsab qolgan. Qurolli Kuchlar tarkibidagi vazirlik yoki harbiy tuzilmalar tomonidan idoraviy hujjatlar [5] chiqarilishiga qaramay, bu borada hanuzgacha asosiy qonun sifatida SSSR Oliy Sovetining 1468-1 sonli qarori bilan amalda bo‘lgan “Harbiy xizmatchilarning pensiya ta‘minoti to‘g‘risida”gi 1990 yil 28 apreldagi qonuniga rioya qilinadi. Buni sohaning mutaxassislari ham tan olib, qonunning eskirganligini ta‘kidlashadi [6].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 13 martdagi “Vatan himoyasi va el-yurtimiz tinchligi yo‘lida halok bo‘lgan harbiy xizmatchilar va xodimlar oila a‘zolarini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashni kuchaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PF-34-son Farmoni 6-bandida “Harbiy xizmatchilarning pensiya ta‘minoti to‘g‘risida”gi qonun loyihasini ishlab chiqish va 1 dekabrqa qadar Vazirlar Mahkamasiga kiritish vazifasi belgilangan.

Professor V.Roikning ilmiy ishlarida aholini ijtimoiy himoya qilishda ijtimoiy sug‘urta tizimining o‘rni, uning moliyaviy-iqtisodiy asoslari, ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar bilan bog‘liq bo‘lgan ijtimoiy, tibbiy va pensiya sug‘urtasining zamonaviy institutlarini shakllantirish kabi masalalar tadqiq qilingan hamda bu orqali aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini takomillashtirish asoslab berilgan [7].

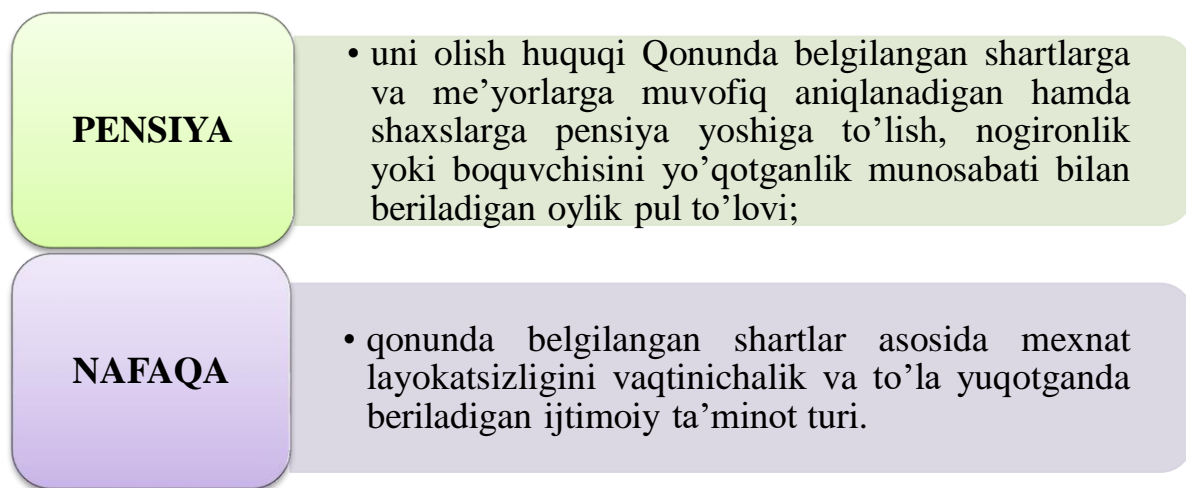
Jamiyatda pensiya va nafaqa kabi tushunchalarning ko‘plab uchrab turishi, ularni oluvchilarini “pensioner”, “nafaqaxo‘r” deb atalishi albatta ba’zi bir savollarni yuzaga kelishiga sabab bo‘lmoqda. Agar “pensiya” va “nafaqa” tushunchalarini bir xil talqin qiladigan bo‘lsak, demak biz amalga oshirayotgan tadqiqot ham ma’lum bir ma’noda pensiya va nafaqa tizimini takomillashtirishga oid bo‘lib qoladi. Sababi “pensiya” va “nafaqa” so‘zlari ikki xil ma’noda qo‘llaniladi hamda ularni oluvchilari o‘rtasida ham katta tafovut mavjud.

Tor ma’noda “pensiya ta’minoti” atamasi aholini keksayganda, nogiron bo‘lganda, boquvchisini yo‘qotganda yuzaga keladigan ijtimoiy xavflardan ijtimoiy himoya qilishning turli shakllarini o‘z ichiga oladi [8].

Pensiya-pensiya yoshiga etgan fuqarolarga ish staji davri, oylik ish haqi va Pensiya jamg‘armasiga to‘lagan sug‘urta badallari miqdoridan kelib chiqib tayinlanadi. Nafaqa esa qat’iy miqdorlarda belgilanadi, ayrim nafaqa turlari ish haqi miqdoriga va boshqa omillarga bog‘liq bo‘ladi.

J.P.Tursunov takidlashicha “Pensiya” o‘tgan ming yillikning o‘rtalaridan beri mavjud tushuncha hisoblanadi. Avvalgi pensiyalarning barchasi shaxsiy hisoblangan ya’ni ma’lum bir xukmdor yoki aristokratlar uchun tayinlangan.

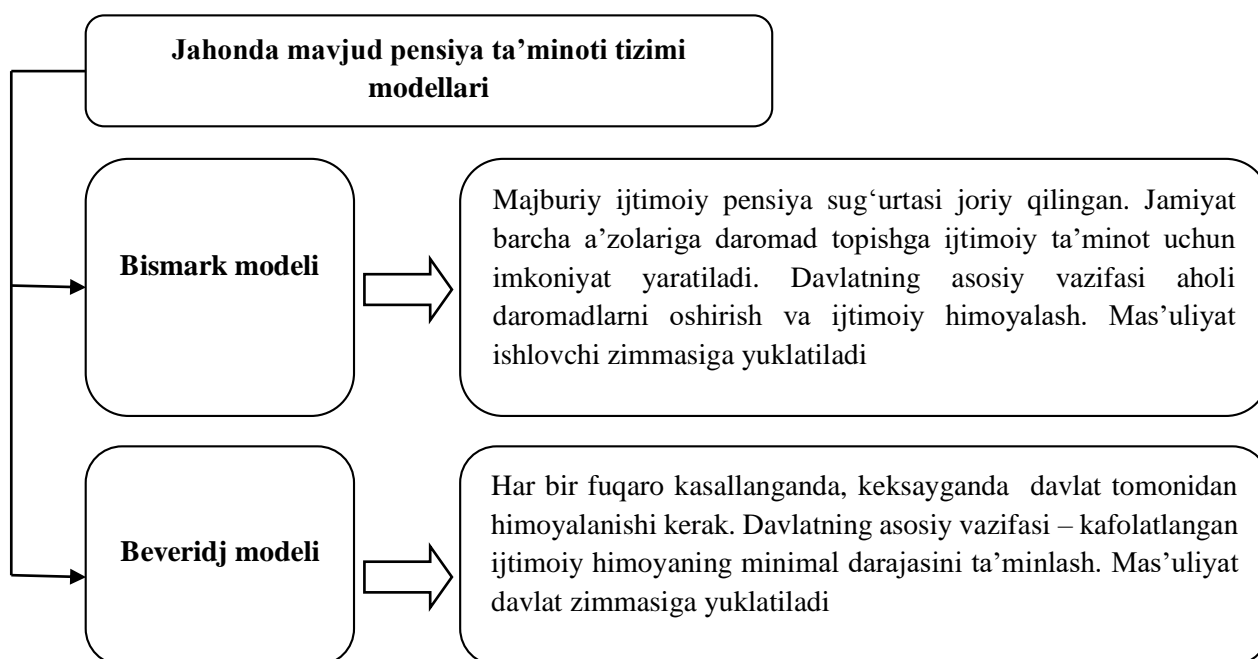
“Pensiya o‘zining uzoq tarixiga ega. Ijtimoiy tizim tarkibi sifatida pensiya tizimi davlat arbobi, yozuvchi va qo‘mondon Gay Yuliy Tsezar boshchilik qilgan Rim imperiyasi davrida (eramizdan avvalgi 44-100 yillar) paydo bo‘lgan. Bundabirinchi marta harbiylarga (ularning keksalikdagi ijtimoiy ahvolini yaxshilash imkoniyatini yaratish maqsadida) imperatorning o‘z mablag‘lari hisobidan pensiya berilgan va bu holat jiddiy moliyaviy qiyinchiliklarni keltirib chiqargan. Ta’kidlash joizki, ayrim manbalarda “pensiya” atamasi aynan Yu.Tsezar tomonidan harbiylar uchun o‘ylab topilganligi qayd etilgan. Buyuk imperator “Yu.Tsezar o‘limidan so‘ng bunday pensiya to‘lovlari XVIII asrga qadar umuman unutib yuborilgan” [9].

1-rasm. Pensiya va nafaqaning o‘ziga xos jihatlari

“Birinchi marta davlat pensiya ta’minoti tizimi Germaniyada Germaniya imperiyasining birinchi kantsleri Otto fon Bismark tomonidan 1889 yilda joriy qilingan” [10]. “Dastlabki vaqtlarda Germaniya ish beruvchilar va ishchilar o’rtasidagi munosabatlarni tartibga solish bo’yicha Angliya va Frantsiyadan ortda qolgan. Ammo, O.Bismarkning pensiya islohotlari va g’oyalari sabab, ijtimoiy himoya tizimi taraqqiyotiga zamin yaratilgan. 1889 yilda “Pensiya ta’minoti to’g’risida”gi Qonun qabul qilindi. Shu munosabat bilan O.Bismark tomonidan yaratilgan pensiya modeli “avlodlar birdamligi”ga asoslangan “taqsimlanuvchi” pensiya tizimini nazarda tutadi, ya’ni hozirgi pensionerlarning pensiyasi hozirgi ishlayotgan avlod tomonidan to’lanadi. Ushbu tizimning o’ziga xos jihati shundaki, bunda ijtimoiy sug’urta majburiy bo’lgan va badallarga asoslangan hamda ish beruvchilar ham, ishchilar ham uni moliyalashtirishda o’z ulushiga ega bo’lishlari lozim. O.Bismark tomonidan ishlab chiqilgan mehnat va pensiya sug’urtasi tadbirlari nisbatan puxta ishlab chiqilgan bo’lib, boshqa rivojlangan mamlakatlar ham uni o’z amaliyotida qo’llay boshladi va kelgusidagi ijtimoiy islohotlar uchun asos bo’lib xizmat qildi” [9].

XIX asrning oxirlarida Germaniya kantsleri Otto fon Bismark tomonidan ishchi va xizmatchilar uchun ijtimoiy sug’urtaga asoslangan taqsimlanuvchi (avlodlar birdamligi) pensiya tizimiga asos solindi. O’rtacha umr ko’rish yoshi 45-50 yosh (urushlar sabab) bo’lishiga qaramasdan pensiya yoshi 70 yosh etib belgilangan. Shu sababli xalq orasida mazkur tizim “marhumlar uchun pensiya” tizimi deb ham atalgan. Biroq, Bismark modeli orqali ijtimoiy sug’urtaning joriy qilinishi dunyo mamlakatlarida aholini ijtimoiy himoya qilish uchun yuqori samarali sug’urta tizimlarini yaratishga imkon berdi [11].

2-rasm. Jahonda pensiya ta’minoti tizimi modellari.

Shuni ham ta'kidlash joizki, XIX asr oxiri va XX asr boshlarida jami aholi tarkibida keksalar soni katta ulushga ega bo'lmagan va davlat tomonidan ularni pensiya bilan ta'minlashda moliyaviy muammolar yuzaga kelmagan. O.Bismark modeli esa demografik omillarga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir.

Muhojirlarga maqsadli yordam ko'rsatishga mo'ljallangan pensiya tizimi Daniyada 1891 yilda va Yangi Zelandiyada 1989 yilda shakllandi va mazkur tizimni moliyalashtirish soliq tushumlari hisobidan amalga oshirilgan.

1908 yildan boshlab Buyuk Britaniya va Avstraliyada keksalarga davlat pensiyalarini to'lash boshlangan. "Frantsiyada 1910 yilda davlat pensiya ta'minoti tizimi shakllantirilgan va bunda pensiyaning miqdori fuqarolar tomonidan to'lanadigan sug'urta badallari va olgan ish haqi miqdoriga bog'langan hamda yollanib ishlayotgan ishchilarning majburiy pensiya sug'urtasi bo'yicha yoshga doir, nogironlik va boquvchisini yo'qotganlik pensiyalari nazarda tutilgan" [12].

"Birinchi marta umumiy pensiya sug'urtasi qonuniy jihatdan Shvetsiyada 1913 yilda joriy qilingan. Biroq, qonun bilan belgilangan pensiya to'lovlari miqdori o'sha davrda ahamiyatli bo'lsa-da, kambag'allikdan holi bo'lish imkonini bermagan va qariyalarga g'amxo'rlik ko'rsatishning davlat tizimini yaratish zarurligini ko'rsatgan" [9].

Hozirgi zamonaviy pensiya tizimi Italiyada 1919 yilda, Kanadada 1927 yilda, AQShda 1935 yilda joriy qilingan. 1940 yildan boshlab pensiya to'lovlari amalga oshirilgan. 1941 yilda Yaponiyada, 1946 yilda esa Shvetsariyada pensiya ta'minoti tizimlari shakllangan.

"G'arbiy Evropa davlatlarining aksariyati o'z pensiya sug'urtasi tizimini Germaniya modeli asosida shakllantirgan. Angliya-Sakson (AQShdan tashqari) va Shimoliy Evropa davlatlari pensiya tizimini shakllantirishda Daniya va Yangi Zelandiya modellaridan foydalanishdi. Pensiya tizimining ushbu ikki turi turli vazifalarni bajarishgan. "Pensiya tizimining Germaniya modeli ishchining pensiyaga chiqqanidan so'ng uning ijtimoiy maqomini saqlab qolishga yo'naltirilgan bo'lsa, Angliyada joriy qilingan Daniya modeli esa kambag'allikni qisqartirishga qaratilgan" [9].

Sh.K.Xamdamov ilmiy qarashlariga ko'ra pensiyalar fuqarolarning pensiya olish huquqi yuzaga kelganda uning moddiy ahvolidan qat'iy nazar tayinlanadi va nafaqa esa shaxsning moddiy muhojirligini va ijtimoiy holatini inobatga olgan holda tayinlanadi [13].

R.I.Belyayev fikricha xarbiy pensiy- mexnatga layoqatsiz shaxslarga ular malum yoshga yetganda nogiron bo'lib qolganda yoki uzoq muddatli kasbiy faoliyat tufayli boquvchisini vafot etganda davlat tomonidan muntazam va umrbod tayinlangan pul to'lovidir [14].

N.V.Tyutyunov ta'kidlashicha, xarbiy pensiyning anik tarifi qonunchilikda ko'rsatilmagan bo'lib uni huquqiy jixatdan mustaxkamlash uchun harbiy

xizmatchilarning pensiya taminotini to'g'risidagi qonunchilikd maqsadga muvofiq. Harbiy pensiya ikki tomonlama xususiyatgaega yani yo'qotidgan daromadlar uchun kompensiya hisoblanadi [15].

Tarixga etibor qaratsak Rossiyada asosan davlatga xizmat qilgan ofitserlar va harbiy xizmatchilarga berilgan. Rossiyada pensiya qonunchiligi Nikolay I davriga to'g'ri keladi. "Davlat pensiyalari to'g'risida"gi Qonun 1956 yil 14 iyulda qabul qilingan bo'lib, mazkur qonunchilikka ko'ra pensiyalar asosan davlatga xizmat qilgan ofitserlar va harbiy xizmatchilarga berilgan.

Umuman olganda olimlar fikriga ko'ra, harbiy pensiyalar har doim fuqarolarni harbiy xizmatga jalb qilishning asosiy omillaridan bo'lib kelgan [16].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 13 martdagi "Vatan himoyasi va el-yurtimiz tinchligi yo'lida halok bo'lgan harbiy xizmatchilar va xodimlar oila a'zolarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-34-son Farmoni 6-bandida "Harbiy xizmatchilarning pensiya ta'minoti to'g'risida"gi qonun loyihasini ishlab chiqish va 1 dekabrga qadar Vazirlar Mahkamasiga kiritish vazifasi belgilanib [2], mazkur hujjatning ijrosini ta'minlash maqsadida qonun loyihaci ikki versiyada "projekt.gov.uz" saytiga joylashtirilgan:

- qonun loyihasining birinchi bosqichi 2023 yil 05 aprel kuni ID-78254 (V-1) raqami bilan "Harbiy xizmatni o'tagan, ichki ishlar organlari va bojxona organlarida xizmat o'tagan shaxslar hamda ularning oilalarining davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonun loyihasi;

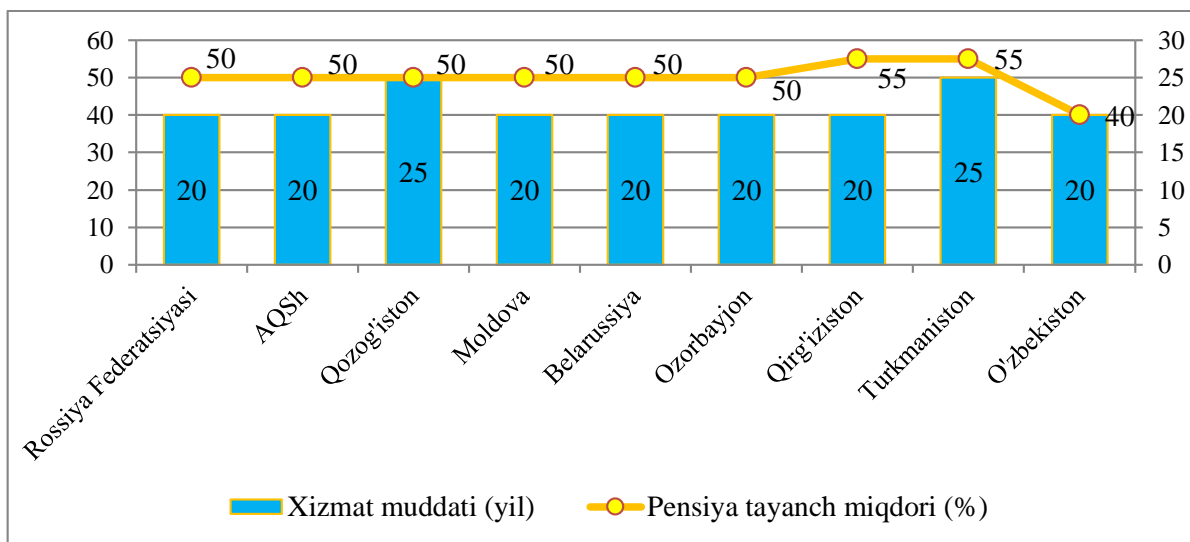
- qonun loyihasining birinchi bosqichi 2023 yil 11 iyul kundan ID-78254 (V-2) raqami bilan "Harbiy xizmatchilar (xodimlar) va ularning oila a'zolarining davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonun loyihasi muhokamaga qo'yildi.

Qonun loyihasining asosiy g'oyasi – Mudofaa vazirligi, Ichki ishlar vazirligi, Favqulodda vaziyatlar vazirligi, Milliy gvardiya, Davlat xavfsizlik xizmati, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti davlat xavfsizlik xizmati, Bojxona qo'mitasi va Elektron texnologiyalarni rivojlantirish markazining harbiy xizmat (xizmat) o'tagan oddiy askar, serjant va ofitserlar tarkibiga mansub kontrakt bo'yicha harbiy xizmatchilari (xodimlari)ni hamda ularning oilalarini pensiya bilan ta'minlashdir. Aynan shu g'oya amaldagi 1990 yil 28 apreldagi "Harbiy xizmatchilarning pensiya ta'minoti to'g'risida"gi 1467-I-sonli Qonunning zamiriga olingan bo'lib, o'z ahamiyatini bugungi kunga qadar to'la-to'kis saqlab kelmoqda.

Mazkur qonun harbiy xizmatchilarning pensiyasini yaxshilash maqsadidagi ijobiy sa'y – harakat bo'lib, loyiha bo'yicha kuzatuvchilar tomonidan qizg'in fikr-mulohaza sabab bo'ldi. Shu sababdan ushbu qonun loyihasini Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 13 oktyabrdagi 592-son qarori bilan tasdiqlangan "Davlat pensiyalarini tayinlash va to'lash tartibi to'g'risida" Nizomi hamda Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 9 yanvardagi 11-son qaroriga tasdiqlangan "Sudyalar va ularning oila a'zolari pensiya ta'minoti shartlari, me'yorlari hamda tartibi to'g'risida" Nizomi kabi asosiy

tushunchalar keltirilib boyitish maqsadga muvofiq. Zero asosiy tushunchalar qonun xujjatlarda ijtimoiy munosabatlarga nisbatan to'g'ri qo'llashda zaruriy shart hisoblanadi va bir xil anglash va bir xil qo'lanilishi ijtimoiy munosabatlarni buzilmasligiga olib keladi.

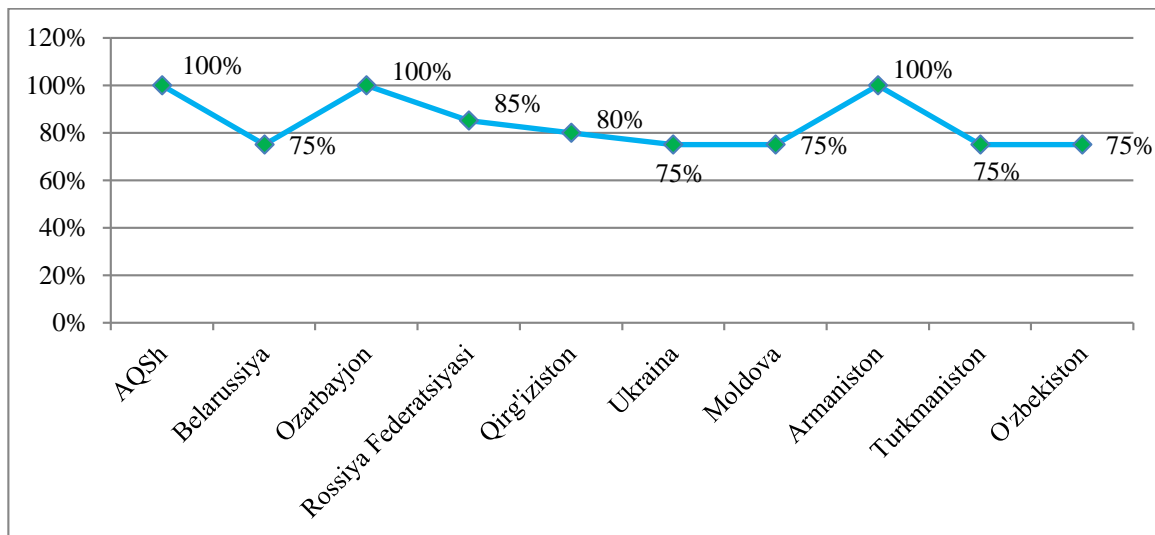
Asosiy maqsadimiz harbiy pensiya ta'minotini takomillashtirish ekan xorijiy mamlakatlar tajribasidan foylanish maqsadga muvofiq. Harbiy xizmatchilarning pensiya ta'minotini takomillashtirish yuzasidan ayrim xorijiy mamlakatlar tajribasiga e'tibor qaratadigan bo'sak (3- rasm).

3-rasm. Xorijiy mamlakatlar va O'zbekistonda harbiy xizmatchilarning pensiya tayanch miqdorlari [17]

Yuqoridagi 3-rasm ma'lumotlaridan ko'rish mumkinki, bugungi kunda harbiy xizmatchilarning pensiyaning tayanch miqdori Qozog'iston (25 yil uchun), Rossiya Federatsiyasi (20 yil uchun), Ukraina (20 yil uchun), Moldova (20 yil uchun), Belarussiya (20 yil uchun) va Ozorbayjonda (20 yil uchun) **50 foizni**, Qirg'iziston (20 yil uchun) va Turkmaniston (25 yil uchun)da **55 foizni**, tashkil qilsa O'zbekistonda amaldagi qonun ko'ra yigirma yil xizmat o'tash uchun pensiyaning tayanch miqdori **40 foizini** tashkil etmoqda. E'tiborli jihati shundaki, o'rganilgan barcha mamlakatlar tajribasida harbiy xizmatchilarning pensiya ta'minotining tayanch miqdorlari 50 foiz va undan yuqori hisoblanadi. Shundan kelib chiqqan holda hamda mamlakatimizda harbiy xizmatchilarni yanada rag'batlantirish, harbiy xizmatga bo'lgan munosabatlarni yaxshilash maqsadida mamlakatimizda ham harbiy xizmatchilarning pensiya ta'minoti tayanch miqdorlarini **50 foizga** kilib belgilash maqsadga muvofiq.

Xorijiy mamlakatlar va O'zbekistonda harbiy xizmatchilar pensiyasining umumiy eng yuqori miqdorlarini ko'rib chiqadigan bo'lsak (4-rasm).

4-rasm. Xorijiy mamlakatlar va O'zbekistonda harbiy xizmatchilar pensiyasining umumiy eng yuqori miqdorlari [17].

4-rasm ma'lumotlariga ko'ra, pensiyaning umumiy eng yuqori miqdori AQSh, Armaniston va Ozarbayjonda ushbu raqam – 100 foizni, Qozog'iston va Rossiya Federatsiyasida – 85 foizni, Qirg'izistonda – 80 foizni, Ukraina, Moldova, Belarussiya va Turkmanistonda – 75 foizni tashkil qiladi.

O'zbekistonda hozirgi vaqtda xizmat o'tagan yillari uchun tayinlanadigan pensiyaning umumiy eng yuqori miqdori belgilangan pul ta'minotiga oid summa 75 foizni tashkil qiladi. Yuqoridagi o'rganilgan xorijiy mamlakatlar tajribasi hamda harbiy xizmatchilar rag'batlantirish maqsadida, O'zbekistonda pensiyaning umumiy eng yuqori miqdorini 85 foizga oshirish, shuningdek xizmat o'tagan yillari 35 va undan yuqori bo'lgan hollarda 100 foiz qilib belgilash maqsadga muvofiq (bundan O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tasarrufidagi ayrim bo'linmalar mustasno).

Harbiy xizmatchilarning pensiya ta'minotini takomillashtirish maqsadida ilm-fanga, sportda erishgan yutuqlar hamda faxriy unvonlari (davlat mukofotlari)ga ega harbiy xizmatchilarga pensiyasiga ustama haqlari qo'shishniqonunga kiritilishiga taklif qilib asos qilib Rossiya Federatsiyasini 1993 yil 12 fevralya kunidagi "Xizmat o'tagan xarbiy xizmatchilarni va ularning oila a'zolarini pensiya ta'minoti to'grisida" gi qonunning 45-moddasi "a" va "b" bandlariga ko'ra halqaro sport ustalariga, Olimpiya(Paralimpiya, Surdlimpi) chempionlari va davlat mukofotlariga sazovor bo'lganlarga ustama haqlar qo'shilishini va O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasi tomonidan 2019 yil 22 iyulda qabul qilingan Senat tomonidan 2019 yil 11 oktyabrda ma'qullangan "Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida"gi Qonun va Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 24 dekabrda 1030-son qaroriga ilm-fan va ta'lim sohasidagi davlat tashkilotlarida ilmiy, ilmiy-pedagogik va mehnat faoliyati bilan shug'ullanuvchi ilmiy darajaga ega xodimlarga qo'shimcha haq to'lash tartibi to'g'risida Nizom hamda O'zbekiston Respublikasi faxriy unvonlari va davlat mukofotlariga egalari ustama

haqlar to‘lashga Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 13 oktyabrdagi 592-son qarori “Davlat pensiyalarini tayinlash va to‘lash tartibi to‘g‘risida” NIZOMning (105 xatboshisi) asos bo‘la oladi. keltirish mumkin.

Yuqoridagi o‘rganilgan tadqiqotlar va tahlillarga tayangan holda mamlakatimizda harbiy xizmatchilarning pensiya ta‘minotini takomillashtirish maqsadida quyidagi qonunchilikka taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Pensiya ta‘minotiga oid masalalarni huquqiy tartibga solish orqali xizmat jozibadorligini oshirish, harbiy xizmatchilar pensiya masalasining sobiq Ittifoq davridagi eski Qonun bilan tartibga solinayotgani, uning ayrim moddalari amaldagi qonunchilikka zidligi sabab amaliyotda bu borada qiyinchiliklar yuzaga kelayotganligi sababli O‘zbekiston Respublikasining “Harbiy xizmatchilar va ular oila a‘zolarining pensiya ta‘minoti to‘g‘risida”gi qonuniga o‘zgartirishlar kiritish yoki yangi qonun hujjatini qabul qilish maqsadga muvofiq;

2. Amaldagi 1990 yil 28 apreldagi “Harbiy xizmatchilarning pensiya ta‘minoti to‘g‘risida”gi 1467-I-sonli Qonunni yangilash va hozirgi zamon talablariga moslashtirish – harbiy xizmatchi pensionerlar va ularning oila a‘zolarini ijtimoiy ta‘minotini kafolatlash, davlatimiz mudofaa va xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qiladi;

3. Xorijiy mamlakatlar tajribasini inobatga olgan holda O‘zbekistonda harbiy xizmatchilarning pensiya tayanch miqdorlarini **50 foiz** belgilash;

4. O‘rganilgan xorijiy mamlakatlar tajribasi hamda harbiy xizmatchilar rag‘batlantirish maqsadida, O‘zbekistonda pensiyaning umumiy eng yuqori miqdorini 85 foizga oshirish, shuningdek xizmat o‘tagan yillari 35 va undan yuqori bo‘lgan hollarda 100 foiz qilib belgilash maqsadga muvofiq;

5. Harbiy xizmatchilarning xizmat o‘tagan yillari (kalendar yil):

- xizmat o‘tagan yillari 20 yildan oshganda pensiya olish huquqidan foydalanish, bunda xizmat faoliyati davrida pensiyaning 50 foizini;

- xizmat o‘tagan yillari 35 yildan oshganda pensiya olish huquqidan foydalanish, bunda xizmat faoliyati davrida pensiyaning 100 foizini belgilash fikrimizcha o‘zining ijobiy natijasini beradi;

6. Harbiy xizmatchilarning pensiyaga ustama haqlar qo‘shish:

- ilm-fanga qo‘shgan xissasi uchun: fan nomzodi yoki falsafa doktori (PhD) (yoki xorijiy mamlakatlarda ularga tenglashtirilgan darajalar) (keyingi o‘rinlarda falsafa doktori deb ataladi) ilmiy darajasiga ega shaxslar uchun — yoshga doir pensiyani eng kam miqdorining 50 foiziga teng miqdorda; fan doktori (Doctor of Science) (yoki xorijiy mamlakatlarda unga tenglashtirilgan daraja) (keyingi o‘rinlarda fan doktori deb ataladi) ilmiy darajasiga ega shaxslar uchun — yoshga doir pensiyani eng kam miqdorining 100 foiziga teng miqdorda

- sportga qo‘shgan xissasi uchun halqaro sport ustalariga, Olimpiya (Paralimpiya Surdlimpi) chempionlariga, yoshga doir pensiyani eng kam miqdorining 50 foiziga teng miqdorda;

- O‘zbekiston Respublikasi faxriy unvonlari va davlat mukofotlariga egalari qonunlarda belgilangan tartibda va miqdorda;

- ayni vaqtda esa pensiyani rasmiylashtirish bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi qo‘mondoni buyrug‘i bilan “Harbiy xizmatchilarning pensiya ishlarini rasmiylashtirish va yuritish Tartibi”ni tasdiqlash taklif maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi.– Xalq so‘zi. 2017 yil 23-dekabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi // www.lex.uz
3. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 46-moddasi.
4. O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 18 noyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi to‘g‘risida”gi O‘RQ-647 son qonuni. “Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi”, 19.11.2020 yil, 03/20/647/1569-son.
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1994 yil 5 sentyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi sobiq davlat bojxona qo‘mitasining boshliqlari tarkibiga kiruvchi xodimlarining xizmat muddatiga ko‘ra pensiyaga chiqishi tartibi to‘g‘risida”gi 450-son qarori.
6. A.Xaitov, K.Komilov, M.Ziyadullayev O‘zbekistonda pensiya ta’minoti: tajriba va istiqbol. T.: O‘zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi. 2008 yil.
7. Роик В.Д. Социальное страхование в меняющемся мире: каким будет выбор России? – СПб.: Питер, 2014. – 352 с.
8. Каспарьянц Н.М. Пенсионное страхование: региональные аспекты (Краснодарский край): монография. Армавир: РИО АГПА, 2014. С. 17.
9. В.С.Маматов va b. Chet mamlakatlar pensiya tizimi. Darslik. – T.: “IQTISOD-MOLIYA”, 2019. – 25, 26, 27-b.
10. Федотов А. История возникновения пенсионных систем в зарубежных странах / А. Федотов // Труды ИСА РАН. – 2006. – № 23. – С. 308-316. (http://pnu.edu.ru/media/ejournal/articles-2015/TGU_6_174.pdf).
11. Роик В.Д. Экономика, финансы и право социального страхования: Институты и страховые механизмы / Валентин Роик. – М.: Альпина Паблишер, 2013. – 7 с.
12. Валентин Роик. Экономика, финансы и право социального страхования. Институты и страховые механизмы. – М.: «Альпина Паблишер», 2013. – С. 15 (- 258 с.).
13. Хамдамов Ш.К Холиқов Х.В Пенсия ва нафақа деференциацияси хусусида Ҳалқаро молия ва ҳисоб илмий журнали 2019йил 4-сон 96
14. Беляева Р.И “Пенсионное обеспечение”. Уч.мет.пособие- М.: Издательство “Перо”- 2017.с.5
15. Н.В.Тютюнов /Сущность и специфика пенсионного обеспечения российских военнослужащих
16. Тютюнов Н.В. Государственное пенсионное обеспечение военнослужащих и пути его совершенствования: автореф...дисс. канд.юрид.наук. Москва, 2012 г. - С.3.
17. Global internet tarmog‘i ma’lumotlari.